

Nemesszeghy Ervin

BARÁTSÁG ISTENNEL – BARÁTSÁG EMBERREL

Hitünk alapvető tanítása, hogy életünk célját, beteljesedését és boldogságát az Istennel való személyes szeretet-kapcsolatban érjük el. E személyes szeretetkapcsolat titkát sokféle képben, hasonlatban és szimbólumban próbálja a Szentírás és a szenthagyomány megvilágítani. Szól arról, hogy kapcsolatunk Istennel olyan, mint a szolgának egy jószágos úrhoz, a gyermeknek szerető atyjához, vagy a hitvesnek hűséges hitvestársához való szeretetviszonya. De a Szentírásban és szenthagyományban azt is megtaláljuk, hogy Istenhez kapcsoló személyes viszonyunk baráti szeretetviszony. A mai embernek ez mond legtöbbit. Sajnálatos tehát, hogy Isten és ember baráti szeretetviszonyát sem a teológiában, sem katekézisünkben nem hangsúlyozzuk eléggé. A II. Vatikáni Zsinat dokumentumaiban is csak egyszer találunk kifejezett utalást az Isten és ember közötti barátságra. Ennek a hiányosságnak oka az lehet, hogy veszélyesnek érezzük Isten és ember barátságának hangoztatását, hiszen a baráti szeretetviszonyban élők mintegy egyenrangú felek lesznek éppen a barátság által. A fiú-anya kapcsolatban megmarad a fiú alárendelt szerepe. Amikor pedig a Szentírás a hitvesi kapcsolatot az Isten-ember viszonyára alkalmazza, az ember mindig a nő szerepet („menyasszony”, „feleség”) kapja; az akkori társadalomban a nőnek alárendelt szerepe volt a férfivel szemben. Problémát jelenthet az Istennel és az emberrel való baráti elkötelezettségünk látszólagos kettőssége és esetleges ütközése is.

Jelen tanulmányunk ezekre a problémákra igyekszik választ keresni az újabb lélektani és lelkiismereti vizsgálódás fényében. Először azonban idézzük fel a hagyományos felfogást ember és ember barátságáról, mert Istenhez kapcsoló barátságunkat csak az emberi barátságról alkotott jelentéstartalom fényében tudjuk igazán értelmezni.

I. BARÁTSÁG AZ EMBEREKSEL

1. Meghatározása

A Révai Nagy Lexikon a barátságot így határozza meg: „A lelkek összhangján alapuló kölcsönös bizalmas viszony olyanok között, kik melléktekintetek nélkül becsülik egymást, egymás örömeiben, bánatában teljes önzetlenséggel részt vesznek s egymásért bármilyen áldozatra készek.”

A görög kultúrában a barátságot eleinte egészen általánosan, mint a világ, a természet egyik alapvető princípiumát fogják fel, amelynek jelenlétében

bizonyos dolgok egymást vonzzák, és melynek hiányában egymást taszítják. A fő kérdés számukra az, vajon a „barátság“ az ellentétek, vagy pedig a hasonló tulajdonságok vonzása? Szokratész a barátságot a személyek közötti viszonyra szűkítette, és a barátok szerzését a művészetek egyikének tartotta. Mind Platón, mind Arisztotelész írásaiban szó van a barátságról. Az ő iskoláikat nem annyira a mester-tanítvány, hanem inkább a barát-barát viszony jellemzi.

Arisztotelész a barátságnak három fajtáját különbözteti meg: a) A hasznoságból keletkező barátság az ellentéteket vonzza és kiegészíti. b) Az élvezetből származó barátság a hasonlókat vezeti egymáshoz; egymásratalálásuk kölcsönös élvezet és öröm forrása. c) Az erényből fakadó barátság a hasonló erkölcsi jótulajdonságokkal rendelkező személyeket egyesíti; egymásban támaszt és örömet találnak. Arisztotelész a barátságnak ezt az utolsó fajtáját tartja a legtökéletesebbnek. Itt is a hasonlókat vonzzák egymást, de nem annyira azáltal, amit egymásnak adnak, hanem inkább azáltal, amik önmagukban. Minden barátság bizonyos életközösséget jelent. Ezért örülnek a barátok egymás jelenlétének, ezért osztják meg egymással gondolataikat, felfogásukat, örömeiket és bánatukat.

Cicero szerint a barátság abból fakad, hogy az ember társas lény. Ha valaki egyik embertársában rátalál valakire, akinek akarata, ízlése és vonzalma meg egyezik a sajátjával, megszületik a barátság. Igazi barátság csak jó emberek között létezhet, mert csak azoknál találjuk meg azt az önzetlenséget, lojalitást és rendetlen szenvedélyektől való szabadságot, mely a barátságot fenntartja. Eppen ezért az igazi barátság ritka.

Az egyházatyák és egyházi írók a görög és római bölcselők befolyása alatt állnak, amikor a barátságról írnak, de náluk az ember-ember közötti baráti viszony a felebaráti szeretetbe olvad bele.

2. Lélektani jellemzői

a) A barátok közötti vonzalom. Ez adja meg a barátság létrejöttének dinamizmusát. A barátságra alkalmas személyek egymást akaratlanul is keresik, és meg is találják.

b) A barátság szabad kapcsolat. Érinti a személyek érzelmi világát is, de inkább belső megnyilvánulásai vannak: egymás elfogadása, megbecsülése, bizalom és őszinteség.

c) A kölcsönösség is lényeges. A barátságot egy személy felajánlhatja a másik személynek, de ez csak akkor lesz barátsággá, ha ez utóbbi elfogadja. Ennek az elfogadásnak nem kell kifejezett, külső formát öltenie, de konkrét magatartásban meg kell nyilvánulnia.

d) A kapcsolat önzetlen, lelki kapcsolat. Nem önző anyagi vagy szellemi javak megszerzésére irányul.

e) A tökéletes barátságban a személyek mintegy egybeforrnak: egymásban élnek inkább mint önmagukban; egyéniségük elvesztése nélkül mintegy egy-

másba olvadnak. Híres Szent Ágoston idevonatkozó jellemzése: „egy lélek két testben“. „Dimidium animae meae, lelkem fele.“

3. Erkölcsi és metafizikai szempontjai

A barátság jó és nagy érték az ember életében. Ezt már az ószövetségi Szentírás is tanítja: „A hűséges barát erős támaszkod, vagyont talál, aki ilyen barátira szert tesz. A hű barátnak egyszerűen nincsen ára, nincsen, ami vele értékben fölérne. Mint az élet balzsama, olyan a jó barát; akik az Urat félik, találhatnak ilyet“ (Sir 6,14-16).

Ugyanakkor, bizonyos körülmények között, a barátság lehet káros, közösséget megosztó és perverz.

Talán itt kell megemlítenünk a barátságnak azt a formáját, amelyet lelki írók – elsősorban szerzetesi közösségeket tartva szem előtt – partikuláris barátságnak hívnak, és egyöntetűen elítélnék. Ez személyek közötti, másokat kizáró kapcsolat, amelyben az érzelmi vonzalom uralkodik. A kizárólagosság mellett jellemzi a féltékenység, az álmodozás és az érzelmi vonzalom gyakori kifejezése. Az ilyen kapcsolatok megrontják a szerzetesi közösségekben az általános testvéri szeretet szellemét.

Aquinói Szent Tamás a barátságot a szeretet egyik fajtájának tartja (amor amicitiae), amelynek lényeges eleme a másik személy felé áradó jóakarát. Ezért a természetes, emberi szeretetnek a legmagasabb formája, mely szemben áll az érzéki szeretettel (amor concupiscentiae) (Summa 1a 2ae, q. 26, a. 4.).

Hasznos lesz itt röviden felsorolni azokat a szavakat, amelyeket a Szentírás a szeretet szóra használ. Az Ószövetségben a héber ahab és rokon szavai jelölik a szeretetet. Az ahab jelentése általános és sokrétű: jelölheti személytelen, jó vagy rossz dolgok, elvont fogalmak vagy elvek szeretetét, két személy között fennálló szexuális vágyat vagy szerelmet; szülői vagy gyermeki szeretetet, hitvesi elkötelezettséget a szeretetben, továbbá a Jahveh és Izrael között fennálló szeretet-szövetséget. Az Újszövetségben két külön szó, és ezek rokonszavai, találhatók a szeretetre: philia és agapé. (A profán görög nyelvben használatos volt még az erósz szó is; ez a szenvedélyes, szexuális szeretet jelölte, de ez nem szerepel a Újszövetségben.)

A philia elsősorban baráti szeretet, de a szinoptikusok használják e szót a családi szeretetkapcsolatoknál is, pl. mikor Jézus nagyobb szeretet kíván tanítványaitól, mint amit ők szüleiknek vagy gyermekeiknek adnak (vö. Mt 10, 37). Az agapé a sajátosan keresztény szeretetet jelöli, amelyet a Szentlélek gyújt szívünkben, istenivé formálva át természetes, emberi szeretetünket. Ez tesz bennünket kedvessé (charis) Isten előtt, és ezért e szeretet Istennek különös adománya (charisma). E szeretet magasabbrendű, mint a nyelvek adománya, a tudomány, vagy a vértanúság (vö. 1Kor 13,1-13). A latin fordítás az agapé-t a caritas szóval adja vissza. Megjegyzendő, hogy János evangelista nem mindig tesz különbséget agapan és philein között.

4. C. S. Lewis a barátságról

A híres anglikán író, C. S. Lewis (1898–1963) a négy szeretetről írt könyvében (*The Four Loves*, Fontana, London 1969), külön fejezetet szentel a barátságnak (*philia* – *amicitia*). Előljáróban megjegyzi, hogy a mai korban mostoha lett a szeretetnek ez a fajtája. Régen az emberi szeretet legboldogabb és legkielégítőbb formájaként, az emberi élet koronájaként becsülték. Most sokan mellékesnek, elhanyagolhatónak tartják, olyan valaminek, ami legfeljebb az ember szabad idejének kitöltésére szolgálhat. Ennek a ténynek a magyarázására négy okot sorol fel: a) Kevesen tapasztalják meg, mert a legkevésbé természetes, azaz a legkevésbé ösztönös, biológiai és szükséges szeretet. b) A romantizmus, melynek hatása még ma is érezhető, annyira felmagasztalta az érzelmet és az erősz-t, hogy sokak számára a barátság a szerelem szegényes pótlékának tűnik. Ismert Lord Byron mondása: „A barátság szárnyaszegett szerelem.” c) A kollektívizmus nehezen tűri meg a barátságot, mert az az embereket személyiségük legegységibb síkján egyesíti. Következésképpen a barátság visszatartja az embereket a tömegmentalitástól, sőt annak ellensége, mert szelektív. Ha valaki kijelenti: „ezek a barátaim”, bennfoglaltan azt is mondja: „a többiek pedig nem barátaim.” d) A mai ember rossz szemmel nézi a barátságot, mert homoszexuális kapcsolatot gyanít benne. (Ha a barátság két különböző nemű személy között áll fent, akkor a gyanú kifejezett szexuális kapcsolatra vonatkozik.)

C. S. Lewis a barátság következő jellegzetességeit hangsúlyozza:

a) A barátság a legkevésbé féltékeny szeretet, mert a legkevésbé kíváncsi. S nyugodtan hozzátéhetjük, hogy a legkevésbé birtoklásra beállított kapcsolat.

b) A szeretet fajtái közül a legkevésbé biológiai vagy ösztönös. Az egyén is, a közösség is meg tud lenni nélküle, ellentétben a társas összefogással és együttműködéssel, amely mind az egyén, mind a közösség számára elkerülhetetlenül szükséges.

c) A barátság alapja a közös érdeklődés, az azonos elvek, igazságok és ízlések birtoklása. Amikor bizonyos személyek megosztják maguk között felfogásukat, megszületik a barátság. C. S. Lewis elfogadja Emerson véleményét, hogy a barátság számára a lényeges kérdés ez: „Látod azt az igazságot, melyet én látok?”. Vagy talán még inkább: „Fontos-e számodra az az igazság, amelyet én fontosnak tartok?”. Ezért van az, hogy a művészek önkéntelenül is úgy ábrázolják a barátokat, mint akik egyazon irányba néznek, kifejezve közös érdeklődésüket, – ellentétben a szerelmesekkel, akik legtöbbször egymást nézik.

d) A barátság szexuális kapcsolattá válhat és fordítva.

e) A barátság hasznos lehet a társadalomban: tudomány, művészet, vallás, illetve ezek intézményei, leggyakrabban barátok kis csoportjaiban valósulnak meg először. Ugyanakkor a barátság káros is lehet: államellenes összeeskü-

vések, a társadalmat és közjót támadó titkos szövetségek hasonló módon keletkeznek.

f) A barátság hasznos lehet az egyén számára, bár ez nem lényeges vonása. A barátok lényegében nem „jótévői” egymásnak. Ezért, ha a helyzet úgy hozza, hogy egymást anyagilag is támogatják, ezt kivételes esetnek kell tekinteni.

g) A barátság szabadon választott, szabadon adott és elfogadott személyes kapcsolat. Senkinek sem kötelessége, hogy másnak barátja legyen. „A barátság nem szükségszerű, mint ahogy a filozófia, a művészet, az egész univerzum sem az... A pusztá létezéshez nem szükséges érték. Inkább olyan valami, ami értéket ad a pusztá létezésnek.” Az eredeti angolban C. S. Lewis mondása még frappánsabb: „Friendship is unnecessary, like philosophy, like art, like the universe itself. . . . It has no survival value; rather it is one of those things which give value to survival.”

h) A legtöbb korban és társadalomban a barátság az egyneműek között alakul ki legvalószínűbben.

i) A barátság lehet mind az erény, mind a vétek iskolája. Legnagyobb veszélye, hogy a barátságban élő személyeket elszakítja a többiekétől és a közösségtől. A barátok között kísért az önmagát igazoló felsőbbrendűségi érzés, egy bizonyos arisztokratikus szellem és büszkeség.

5. A barátságról alkotott hagyományos felfogás kritikája.

A fentebb röviden ismertetett hagyományos felfogás a barátságról kétségtelenül sok alapvető és értékes igazságot tartalmaz. De van egy nagy gyengesége: inkább sztatikus (nyugalmi), mint dinamikus (változó, fejlődő), valóságrendet tételez fel. Ebben a sztatikus világszemléletben a barátság olyan változatlan, ideális értékként jelenik meg, amelyet csak kevesen birtokolnak. A barátság azonban, valójában nem ilyen rideg, elvont valami, hanem mindennapos misztérium. Személyi fejlődésünk szinte minden szakaszán megtalálható, mert annak egyik legfontosabb eszköze. Más a barátság a gyermekek, a tizenévesek, a felnőttek, a házastársak és az idősek között, valamint más az egyneműek és a különeműek között. A szexuális tényezőt, ami a személyiségnek egyik benső meghatározója, nem lehet semmilyen barátságból kiküszöbölni, éppenúgy, mint a gyermek-szülői kapcsolatból sem. Ismert tény, hogy más az édesapának (édesanyának) a kapcsolata fiához, mint lányához.

A barátság élő, személyes kapcsolat, amely állandó önatadásra, elfogadásra, állandó nyíltságra és bizalomra készlet. Erősödhet, gyengülhet, válóságokon mehet át, meghalhat és új életre támadhat. A valóságos életben gyakran egészen benső, utánózzhatatlan egyedi vonások és igények, sőt még fogyatékoságok is közvetíthetik és táplálhatják a barátságot. Mindenesetre elengedhetetlenül szükséges a barátság fennmaradásához és kifejlődéséhez a kölcsönös bizalom és ennek következménye, az őszinteség. A barátoknak nem kell egymás előtt álarcot hordaniuk. Egymás társaságában otthon érzik

magukat. Meg merik mondani egymásnak, amit igaznak éreznek. De tudják, hogy az „igazsággal” támadni, bántani, sőt ölni is lehet, ha az tapintat nélkül történik. A barátság, ellentétben a szerelemmel, nem vakít, hanem a jóakarátú szeretet légkörében megteremtí az t a bensőséges kapcsolat, melyben az ember el tudja fogadni az igazságot és önmagát. A barátság szabad elkötelezettséggel jár, annak minden fejlődési szakaszában. Ez az elkötelezettség leginkább tartós bizalomban és következetes őszinteségben nyilvánul meg.

A mai lelkiségi irodalom a barátságról szólva annak nemcsak jellemző vonásait, hanem fejlődési szakaszait is bemutatja. Paula Ripple például, könyvében (*Called to be Friends*, Ave Maria Press, 1980) a barátság fázisait 4 időszakra osztja:

a) **A barátság tavasza.** Jellemzi az új élet frissesége. A barátok megosztják egymással múltjukat, felfedezik egymás adományait és gyengéit. Ez rendszerint könnyen megy, mert tudatosan vagy tudattalanul átélük, hogy növekednek az egymás iránti bizalomban és a szeretet bensőségében. E szakasznál azonban ritkán veszük észre, hogy éppen őszinte bizalmuk és önvallo-másaik által sebezhetővé tessük magukat. Az új barátságot mégis könnyű fenntartani, mert még nem jött el a megpróbáltatás ideje; nincs még konfliktus, elhidegülés vagy bukás.

Paula Ripple az Énekek énekének következő soraival jellemzi a barátság-nak ezt a szakaszát. A tavasz szépsége és a barátság növekedésének spontaneitása arra hívja fel a barátokat, hogy a barátságuk minden későbbi fázisában is őrizzenek meg valamit a barátság ezen első szakaszából: „Kelj föl, kedvesem, gyere szépségem! Nézd, elmúlt a tél, elállt az eső, elvonult. A föld színén immár virágok nyílnak, itt van a szőlőmetszés ideje, és gerlice hangja hallatszík földünkön” (2,10-12).

b) **A barátság nyara.** A nyár a meleg, érlelő, napsugaras napok évszaka. Az első szakasz friss szépségét felváltja egy nyugodt tudat, hogy a barátság már kevésbé törekeny. A belső biztonság, lassúbb de gyümölcsözőbb kommunikáció, állandó hálaadás napjai ezek. A barátság lassan éretté válik: képes elviselni a barátságban felbukkanó ellentéteket és konfliktusokat. Viszont, ezzel ellentétben az is lehetséges, hogy ilyenkor feltámad az önzés, a féltékenység, a birtoklászvágy és a szexualitás olyan fokon, hogy a barátság zátonyra fut.

c) **A barátság ősze.** A nyári évszakot szinte észrevétlenül váltja fel az őszi és annak előre nem látható klímája. Mintha megállna a baráti viszonyban a növekedés. A barátság múlt szakaszaira való emlékezés még színezi a jelent, éppúgy mint az őszi a fák hulló leveleit, de mindinkább előrevetíti magát a magányosság. A barátok már kezdik látni, hogy magány érzését barátságuk sem tudja teljesen feloldani. Mind jobban észreveszik baráti szeretet-viszonyuk korlátait. Képesek-e elviselni kapcsolatuk ezen új szakaszának „szegénységét”? Ez a döntő kérdés. Ki tudnak-e tartani egymás iránti bizalomban, hü-

ségben, támogatásban akkor is, ha ez a kapcsolat már nem ad olyan sokat, mint az előző szakaszokban, és emberileg nincs is remény arra, hogy többet adjon?

d) A barátság tele. A tél a nyugalom évszaka. Az élet „alszik” a hótakaró alatt. Ugyanakkor az élet látszólagos „halála” rendkívül fontos: ekkor gyűjt erőt a természet a tavaszi újrakezdésre. A barátságban is vannak ilyen „téli” szakaszok, melyek ébredésre várnak. A nyugodt visszapillantás, a szilárd elkötelezettség és reményteli várakozás napjai ezek. Csak azok nevezhetők igaz barátoknak, akik képesek vállalni az egymástól való látszólagos „eltávozás” tapasztalatait; ekik tudnak „meghalni” egymásért, vállalva önző enjük halálát. Jól írja Eugene Kennedy, a pszichológia tanára Chicagóban:

„A barátsághoz a legigazabb út azon az erőfeszítésen vezet keresztül, mely által a legjobbat adjuk magunkból másnak, és többet adunk, mint amennyit mástól elvárunk. Aki már legalábbis részben érett, aki valóságos és nem hamis ént mutat mások felé, fel fogja fedezni, hogy a barátság egészen csodálatos és természetesen módon része életének” (On Being a Friend, Ballantine Books, New York, 1983).

A barátság különféle szakaszai más és más kívánalmakkal lépnek fel. Ezért történik meg, hogy vannak olyan személyek, akik könnyen kezdenek barátkozni, de barátaikat nem tudják megtartani. A barátság tavaszát, s talán nyarát is, szeretik, de annak őszét és telét nem képesek elfogadni. Valójában nem tudják, hogy mi a teljes, érett barátság. Az igazi barátok nem számolgatják a barátság árát, de ez nem jelenti, hogy azt nem kell megfizetni. A barátság a szeretet iskolája. Csak azok tudják végigjárni, akik hajlandók reálisan elfogadni önmagukat és embertársaikat; akik bizalmukat nem szűkmarkúan mérik és hűségesen kitartanak egymás mellett, vállalva e hűség minden áldozatát; akik nem élnek vissza a barátsággal és nem próbálják barátjukat irreális körülmények közé állítani. A barátság fejlődésében vannak különös jelentőséggel bíró időszakok, de nincsenek kényelmes rövidítések. Így bontakozik ki lassan a barátság teljes szépsége, melyről Kardos Klára így ír:

„Két ember egymás felé tárulása kölcsönös bizalomban, összeforrása közös elgondolásokban, termékeny vitákban, egymás melletti kitértése odaadó, sokszor önfeláldozó hűségben: megrendítően szép. Nem könnyű ilyen igazi barátot találni, nem is lehet barátságot egyoldalúan vagy kívülről létrehozni. A szeretet titkai közé tartozik. Kincsként becsülje, akinek megadatott, és nagyon vigyázzon, nehogy önzéssel megrontsa” (Szépség a mindennapokban, A Teremtő Dícsérete, Prugg Verlag, Eisenstadt, 1985).

II. BARÁTSÁG ISTENNEL

1. A biblikus teológia tanúsága

A keresztény hit egyik jellemzője, hogy Isten nemcsak atyái szeretetet, hanem baráti szeretetet is ajánl fel az embernek. A megtestesülés titkában

jelenik meg leginkább Isten baráti szeretete. Szent Pál a Tituszhoz írt levelében erre utal, mikor kijelenti: „Amikor azonban üdvözítő Istenünk kinyilvánította jóságát és emberszeretetét, megmentett minket” (Tit 3,4). A magyar „emberszeretet” nem adja vissza az eredeti görög philantropia teljes értelmét. Ahogy már előzőleg utaltunk erre, a *philein* és a belőle képzett *philia* elsősorban baráti szeretetet jelent. Általa egy személy a másinak olyan szeretet-kapcsolatot ajánl fel, amelyben egyenlő rangú kapcsolatba kerülnek. Pontosabban úgy is kifejezhetnénk: a szeretet egységesítő ereje áttöri a két személy között fennálló rangbeli és egyéb különbségeket, s a szabadon felajánlott és szabadon elfogadott baráti szeretetkapcsolat megteremti annak lehetőségét, hogy a barátok legbensőbb, személyes értékeiket közösen birtokolják. Természetesen, mikor Isten felajánlja ezt a baráti szeretetet, nem szűnik meg Isten lenni, az ember pedig továbbra is megmarad embernek. Isten jóságából (*chrestotes*) az ember isteni természetben részesül, a megtestesülés titka által pedig az Isten embertermészetet vesz fel. Ez a baráti kapcsolat új, végtelen perspektíváit nyitja meg számunkra. Nyilvánvaló az is, hogy egy ilyen baráti szeretetkapcsolatban csak Istené lehet a kezdeményezés (vö. 1Jn 4,10). De hálátlanság és kishitűség lenne ezt a baráti szeretetet nem elfogadni, nem viszonzni valamilyen hamis „alázatosságból”, vagy alaptalan félelemből. Ne gondoljuk azonban azt sem, hogy az a barátság, amelyet Isten felkínál, valamilyen „olcsó” kegyelem. Isten ugyan irántunk való szeretetében sokkal többet ad, mint amennyit mi képesek vagyunk neki visszaadni, de sokat kíván: teljes önmagunkat. Mint igazi, hűséges barát, nem támaszt irreális követelményeket velünk szemben. Gyengeségünkben maga oltalmaz és segítségünkre Szentlelke kiáradásával, hogy megvigasztalja szívünket, megerősítse akaratunkat és elvezessen bennünket a teljes igazságra (vö. Jn 14,16; 16,13). A Szentlélek kiáradása és bennünk lakása szoros kapcsolatban van az Istennel való barátságunk titkával. Ezért imádkozza az Egyház:

„Jöjj Szentlélek-Isten, jöjj
s áraszd ki a mennyekből
fényesség sugarát!
Jöjj, ki árvák atyja vagy,
jöjj, ki szívek lángja vagy,
ajándékos jóbarát!

Jöjj áldott vigasztalás,
drága vendég, lelkitárs,
legédesebb enyhülés:
fáradtságban nyugalom,
hűség ellen oltalom,
zokogásban könnyülés!”

(Babits Mihály fordítása)

Már említettük, hogy az újszövetségi Szentírásnak külön szava van, az agapé, az Isten által megnevesített, megistenített szeretetre. Ez a szeretet „nem féltékeny”, „nem kérkedik”, „nem is kevély”, „nem tapintatlan”, „nem „nem féltékeny”, „nem kérkedik”, „nem is kevély”, „nem tapintatlan”, „nem keresi a maga javát” (vö. 1Kor 13,4-5). Mennyire más ez, mint féltékeny, kér-

kedő, kevély, tapintatlan és önző szeretetünk! Az isteni és emberi szeretet ellentéte nyilvánvaló. Mégis, az előbbi nem rombolja le az utóbbit, hanem feltételezi és kiteljesíti. Isten szeretetének, az Ő barátságának elfogadása azt jelenti, hogy lassan, talán hosszas kerülőkkel, felnövünk az Ő szeretetéhez. Ez a növekedés hosszú, fárasztó fejlődési folyamat, amely sokszor válságokon és bukásokon vezet keresztül. Dráma, a szónak igazi értelmében. Minél előbbre van valaki ebben a „kaland”-ban, annál többet veszíthet; a mindent jelentő Isteni Barát elvesztésének lehetősége a halál pillanatáig adva van.

2. A szenthagyomány tanítása

A II. Vatikáni Zsinat egy helyen kifejezetten tanítja, hogy Isten mint barátaihoz szól az emberekhez:

„Jóságában és bölcsességében az Isten úgy határozott, hogy kinyilatkoztatja önmagát, és tudtunkra adja akaratának szent titkát (vö. Ef 1,9), melynek alapján Jézus Krisztus, a megtestesült Ige által a Szentlélekben az Atyához járulnak az emberek és az isteni természetben részesülnek (vö. Ef 2,18; 2Pt 1,4). Ebben a kinyilatkoztatásban a láthatatlan Isten (vö. Kol 1,15; 1Tim 1,17) lángoló szeretetének gazdagságából mint barátaihoz szól az emberekhez (vö. Kiv 33,11; Jn 15,14-15), társalog velük (Bár 3,38), hogy őket meghívja és befogadja saját közösségébe” (Dei Verbum, 2).

Az igazságot, hogy a megigazult ember Isten barátja és házanépe, az Egyház zsinataiban tanította (vö. Denzinger 803). Az egyházatyaék ugyanígy vélekedtek. Nagy Szent Gergely pl. így ír: „Mily nagy a Teremtő irtalma! Haszontalan szolgálk vagyunk és mégis barátoknak hívnak. Mily nagy az ember méltósága, hogy Isten barátja” (Hom. in evang. 2.27.4, PL 76, 1206).

Amikor a szenthagyomány Isten és ember barátságáról szól, sokszor utal az Úr Jézus búcsúbeszédében elhangzott szavakra: „Nem nevezlek többé szolgálknak benneteket, mert a szolga nem tudja, mit tesz ura. Barátainknak mondalak benneteket, mert amit hallottam Atyámtól, azt mind tudtul adtam nektek” (Jn 15,15). Jézus által és Jézusban maga az Isten ajánl barátságot az embernek az önközlés és szeretet bensőségében. „Senki sem szeret jobban, mint az, aki életét adja barátaiért” (Jn 15,13). Az evangélium és soráról Varga László SJ így elmélkedik:

„Nincs semmi olyan visszataszító, mint az akasztott ember, de Krisztus a bitófán egészen más, mert onnan az isteni szeretet halálos szépsége tündöklök és ez a perdöntő érv is igazsága mellett. Aki annyira tud szeretni, aki ennyire a végletekbe tud menni a barátságban, annak mindig lesznek barátai, annak föltétlenül igaza és hitele van. A szívnek is vannak érvei, amelyeket az értelem nem ismer. Azóta mindazok, akik a tiszta emberséget, a halhatatlan barátságot keresik és akarják, akik érzik magukban a szív lángelméjét, vagyis a fajtánk színe-java, minden században az Óvé... Ezt az isteni minőséget akarta megvalósítani bennünk, és sikerült neki... Ő az Istenember és barátai a megistenült emberek” (Az Élő Isten, Brüsszel).

3. Az Istenbarátság és az emberek közötti barátság konfliktusa?

A keresztény világszemléletben nyilvánvalóan nem állhat alapvető, elvi ellentétben az Istenbarátság és az emberek közötti barátság, hiszen mindkettőnek végső forrása és alapja maga az Isteni Jóság. Ezen az elvi síkon igaz az, hogy minél jobban barátja valaki Istennek, annál inkább barátja az embereknek is, és fordítva. Sajnos ez az elvi megállapítás nem mindig egyezik meg a gyakorlati élet megnyilvánulásaiival. Sokszor úgy tűnik, hogy azok, akik Isten barátainak mondják magukat, nem barátai az embernek. Néha pedig azok, akik az emberi barátságot hősi fokban gyakorolják, az Istenbarátságot elvetik, vagy értelmetlennek tartják. De még a hívő, keresztény ember életében is előfordulhat, hogy egy ember barátságát az Istenbarátság elé helyezi, miután megélte a két barátságban vállalt elkötelezettség ütközését.

Nem célunk, hogy ezt a problémakört részletesen tárgyaljuk. Itt csupán utalunk arra, hogy milyen irányban találhatjuk meg a gyakorlatban ennek a problémának a megoldását. Mivel a barátság a szeretetnek egyik fajtája, problémánk az istenszeretet és emberszeretet lehetséges konfliktusára vezethető vissza. A keresztény ember számára a főparancs mindkét szeretetet egybe foglalja, de az istenszeretethez adja az elsőbbséget. Erre utal az Úr Jézus is, amikor mondja: „Aki apját vagy anyját jobban szereti, mint engem, nem méltó hozzám” (Mt 10,37). Ugyanakkor János evangélista arra figyelmeztet, hogy istenszeretetünk valóságát pusztán az emberszeretetünk vetületében mérhetjük fel őszintén: „Ha valaki azt állítja, hogy: 'Szeretem az Istent', de testvérét gyűlöli, hazudik. Mert, aki nem szereti testvérét, akit lát, nem szeretheti az Istent sem, akit nem lát” (1Jn 4,20). Ugyanez érvényes a barátságra is. Jól írja Prohászka püspök:

„A lelki élet paradox jelenségekkel van tele, és az egymáshoz kapcsolódó, egymásban élő egyéniségek lelkei között az áramindukcióhoz hasonló tünevények játszódhatnak le, melyekkel önmagukba és egymásba több energiát, több szeretetet, több életet árasztanak. Ezt a közösséget nem a szavak hordozzák, ez az egység más tengelyen jár és az ismeretlen titokzatos lelki affinitások tartományából való . . . Isten féltékeny, de csak azokra, akiket az ő imádató lényén kívül szeretünk. Isten féltékeny, de csak olyan szeretetre, mely bennünket tőle eltávolít” (Élő Vizek Forrása).

4. Jézus és a szentek példája

Jézus egészen bizalmas barátságban élt Atyjával. Ezért vonult el sokszor imádkozni, és néha az egész éjszakát imában töltötte (vö. Lk 6,12). Csak az Atya akaratát kereste, teljes bizalommal és alázattal. Tudta, hogy az Atya mindig meghallgatja őt és tanúskodik mellette. Ezért tudott hatalommal tanítani, gyógyítani és bűnöket megbocsátani. Az Atyát példabeszédekében nemcsak jószágosnak, hűségeseznek, hosszantűrónekn mutatja be, hanem olyan jóbarátnak is, aki egy állhatatosan kérő barát kérését teljesíti (vö. Lk 11,5-8).

Jézus kimondottan az emberek barátja. Olyan főpap, aki együtt tud érezni gyöngeségeinkkel, mert hozzánk hasonlóan mindenben kísértést szenvedett, a bűntől azonban ment maradt (vö. Zsid 4,15). Ezért bizalommal járulhatunk hozzá (vö. Zsid 4,16).

Jézus mindjárt nyilvános működése elején tanítványokat gyűjtött maga köré, akikkel baráti viszonyban élt. Különös gonddal oktatta őket, megfejtette nekik a példabeszédeket, megosztotta velük mindennapi életét, gondjait, vágyait és a megváltás nagy munkáját. A tanítványok közül kiválasztott hármat: Pétert, Jakabot és Jánost, akiket megkülönböztetett módon barátságába fogadott, s akik tanúi színeváltásának és halálküzdelmének (vö. Lk 9,28; Mt 26, 37).

Jézusnak vannak nő-barátjai is. Az evangélium olyan egyszerűen mondja: „Jézus szerette Mártát, a nővérét Máriát és Lázárt” (Jn 11,5). Az az egészen bizalmas és mégis tiszteletteljes beszélgetés, melyet János evangélista 11. fejezetében leír, hűen tükrözi a benső barátságot, amely Jézust e három személyhez fűzte.

Jézus barátságot kínál a bűnösöknek is: a szamariai asszonynak Jákob kútjánál (vö. Jn 4,5-26), a rosszhírű nőnek Simon farizeus házában (vö. Lk 8, 36-50), Zakeusnak, akinek házában megszáll (vö. Lk 19,1-10). A farizeusok megbotránkoznak, hogy Jézus a bűnösökkel eszik és társalog. Elterjed róla a hír, hogy „falánk, iszákos ember, a vámosok és bűnösök barátja” (vö. Mt 11,19). Jézus azonban sohasem kompromittálja Atyjával való barátságát az emberi barátsággal: mindig az előbbinek adja az elsőséget.

A szentek példája ugyanezt mutatja. A szentek Istennel való kapcsolatát jellemzi az élő, bensőséges, bizalmas, családias légkör (familiaritas cum Deo), amelyet legmegelőbbben a baráti szeretetviszony kifejezéssel írhatunk le. A szentek természetesen mindig tudatában voltak bűnösségüknek. Igazi alázattal azonban megértették, hogy Isten végtelen jóságában maga ajánlja fel nekik barátságát, amiben az ő személyiségük, minden adományuk, sőt még humoruk is kreatív módon kiteljesedik. Ismeretes Avilai Szent Teréz egyik mondása. Utazása közben nagy megpróbáltatást kellett elviselnie és panaszkodott imájában. Miután hallotta lelkében a választ Istentől: „En ezt szoktam tenni barátaimmal”, azonnal így felelt: „Hát ezért van olyan kevés barátod.” Mennyi baráti bizalmat, könnyedséget, szellemes humort tükröz ez az egyetlen mondat! Ugyanakkor Szent Teréznek sok barátja volt, férfiak is, nők is. Talán legjobban Grácián Jeromos atyát szerette, akihez nagyon vonzódott és ragaszkodott. Egyszer Grácián atyának aggályai támadtak emiatt és megkérdezte tőle, nem tartja-e tökéletlenségnek ezt az iránta érzett és sokszor mutatott nagy ragaszkodást. Mire Szent Teréz így válaszolt: „Hagyja most ezt. Tudja, hogy még a legszentebb emberi léleknek is szüksége van valami levezető csatornára a gyarlóságai számára. Az én számomra ön az. Akármit beszél, e

tekintetben nem fogok megváltozni" (Szeghy Ernő: Szent Terézia és a Karmeliták).

De a szentek példája azt is mutatja, hogy a barátság nem pusztán „levelező csatorna” a gyarlóságok számára. Elmélyítheti Istenhez fűződő barátságunkat. Asszisi Szent Ferenc barátsága Szent Klárával, Sziénai Szent Katalin barátsága Capuai Boldog Raymonddal, Loyolai Szent Ignác barátsága Xavéri Szent Ferencsel és Roser Izabellal, Páli Szent Vince barátsága Marillac Szent Lujzával, Chantal Szent Janka Franciska barátsága Szalézi Szent Ferencsel, és a mi szentéletű Prohászka Ottokár püspökünk barátsága Dienes Valériával erről tanúskodnak.

5. A barátság mint a mai kor igénye

A barátságra való igény minden korban megvolt, de napjainkban különös erővel kezd jelentkezni. Ennek oka a mai társadalomban fellépő elszemélytelenedés. A technikai fejlődés folytán az élet ritmusa meggyorsult; hajszás, rohanó világunkban hiányzik lett a nyugodt szabad idő, ami annyira szükséges a mélyebb személyes kapcsolatok kiépítésére. Ennek következtében az elmagányosodás mindinkább problémává válik. Ilyen légkörben a barátságra való igény erősen megnő. Különféle szervezetek, társulatok, baráti körök és klubok próbálják kielégíteni a megnövekedett igényeket. Véleményünk szerint részben így magyarázható a különféle szekták és vallási csoportok elszaporodása. Egyházunkban különösen, a plébániákba tömörült hívek gondozása még elsősorban a tömegekre irányul. Ezért keletkeznek a bázisközösségek, ahol a kis közösségeknek tagjai személyes, baráti viszonyban vannak egymással és a közösség vezetőivel. A lelkivezetésben is mindinkább előtér az atya-fiú/lány, vagy mester-tanítvány kapcsolat mellett a baráti viszony. A mai korban sokan, különösen a fiatalok közül, úgy érznek, ahogyan William Blake: „Kutattam önmagamot, De lelkelem meg nem leltem; Kutattam Isten után, De Isten elkerült engem; Kerestem egy barátot, És mindhármat megeltem.”

Természetesen minden barátság bizonyos kockázattal jár. Nyilvánvalóan ezért írja Kempis Tamás: „Barátságodat tartsd meg Isten és a szent angyalok számára, és kerüld az ismeretséget az emberekkel” (Krisztus Követése, I. 8). De a kockázat miatt nem barátokozni ostobaság lenne. Csak legyen meg az önkritika, józan ítélőképesség és az Istenhez való elkötelezettség elsőse.

6. Barátság elkötelezett életformában élők között

A barátság különös kockázattal jár, ha a barátok egyike, vagy mindegyike, elkötelezett életformában – házasságban vagy konszekrált celibátusban – él. Ilyenkor a barátság, rossz irányba fordulva, a barátok alapvető elkötele-

zettségét veszélyezteti. Az élet sok figyelmeztető példát nyújt e téren. A ki-egyensúlyozatlan, szélsőséges, negatív magatartás igen káros lehet mind a házasságban, mind a celibátusban élők személyi fejlődése szempontjából. Nyilvánvaló továbbá, hogy az elkötelezettségben élővel kötött baráti viszony egyik sarlpontja a másik elkötelezettségének tiszteletben tartása.

Figyelemreméltó, hogy a II. Vatikáni Zsinat után a szerzetesélet megújulását célzó dokumentumok a partikuláris barátság káros hatása helyett az igazi barátságot mint a tisztasági fogadalom egyik biztosítékát említik. Álljon itt példának egy idézet a Jézus Társasága 31. általános rendi gyűlésének 16. határozatából:

„Mindnyájan éljenek állandóan Krisztussal belső barátságban és Istennel igaz, családi kapcsolatban. Ezen a világon nem élhet senki szeretet nélkül. Kortársainknak, kik kételkednek szeretetünkben és nem is értik meg azt, illő felelet: tisztaságban értük szentelt életünk jele. Állandó és alázatos imádsággal esdjük ki magunk és társaink számára a Krisztus iránti személyes szeretet kegyelmét. Ezt a kegyelmet megtapasztalta Szent Ignác atyánk. Egész személyiségét át- meg áthatotta úgy, hogy rendi testvérei barátjuknak érezték, és számtalan férfit és nőt személyes szeretetreméltóságával Istenhez vezetett... Urunk Jézus Krisztus ilyen szeretete rávezet minket az igaz emberszeretetre, és valódi barátságokra. Az Isten Országáért vállalt tisztaság megőrzi a testvéries barátságot és mindkettő kölcsönös virágzásnak indul. Ebből következik, hogy az apostoli szeretet és barátság értékes és mindig növekvő gyümölcsének kell tartanunk azt az érett, közvetlen, gátlásoktól mentes kapcsolatot férfiakkal és nőkkel, amely által Krisztus Teste építésének szolgálatát gyakoroljuk.“

Brian O'Leary SJ a celibátusban élők barátságáról írt cikkében (Celibate Friendship, Review for Religious, Vol. 39/2) először azt állapítja meg, hogy azok, akik az Istenért vállalt nötlenségben élnek, az istenszeretet legszebb, legmélyebb és legnagyobb, egyben a legkevésbé tapintható (tangible) szeretet-kapcsolatáról tesznek tanúságot. Ahhoz, hogy az istenszeretetről hitelesen tanúskodhassanak, szükséges, hogy érezhető szeretetet adjanak és fogadjanak. Amikor a szerzetes vagy pap lemond a szeretetben való növekedés legtermészetesebb formájáról, a családalapításról, nem mond le magáról a szeretetben való növekedésről. S mivel az emberi szeretet-kapcsolat szorosan összefügg az Istennel való szeretet-kapcsolattal, ezért a celibátusban élőknek is növekedniük kell az emberi szeretet-kapcsolatokban. Ezt pedig a mély és hosszantartó barátság által érhetik el leginkább. Ilyen mély, benső barátság létezhet férfi és nő között, férfi és férfi, nő és nő között. De a következő feltetelekre ügyelni kell:

a) Legyenek a barátok érettek. Személyi érettségről van szó, amely nem szükségszerűen jár együtt a korban való érettséggel. Ennek a személyi érettségnek része, hogy a barátok el tudják fogadni sexualitásukat és azt megfelelő figyelem alatt képesek tartani. Kapcsolatuk legyen reális, felelősségteljes és szabad, az érzelmi függőség túl nagy terhe nélkül.

b) Barátságuk gyökerezzen a hivatásukhoz való hűségben. Álljanak az Úr Jézussal és Egyházával benső, élő, az imátál táplált kapcsolatban.

c) A barátságban élők legyenek érzékenyek egymás viselkedése, képességei és gyengeségei iránt. Tudniuk kell, hogy barátságuk növekedésével növekszik annak igénye is, hogy egymáshoz lelkiileg és fizikailag közelebb kerüljenek. Éppen ezért késznek kell lenniük, hogy mérsékeljék a gyengédség, vonzalom és szeretet testi kifejezéseit.

d) Munkálkodjanak, hogy megerősítsék egymást elkötelezettségeikben.

e) Kapcsolatuk ne legyen kizárólagos. Az eszmény a teljesen szabad, birtoklásra nem töre kapcsolat, amely nem akadály, hanem segítség egyéb kapcsolatokban.

f) A barátság legyen nyílt Isten felé személyes imában, és nyílt a lelki vezető vagy gyóntató felé a lelki beszámolóiban, illetve a szentgyónásban.

g) Kapcsolatuk vállalja készségesen a nehézségeket, ne riadjon vissza nehezebb időszakok elviselésétől.

h) Végül itt is áll, hogy a fát gyümölcséről ismerik fel: a barátság nem szakítható el a barátok életének egyéb részeitől. A barátság olyan legyen, hogy „életet” adjon: erőt, bizalmat és örömet.

III. KONKLUZÍÓ

A barátság a szeretetnek az a fajtája, amellyel a mai ember legjobban megközelítheti az Üdvözítő Istennel való kapcsolatunk misztériumát. Ezt a barátságot Isten maga kezdeményezte, de az embernek el kell fogadnia és ápolnia. Csak így növekedhet Isten szeretetében a Szentlélek által. Ez a barátság nem rombolja le az emberek közötti barátságot, hanem feltételezi, megnemesíti és kiteljesíti. Az ilyen barátság lényeges eleme a tisztelet, bizalom, felelősségteljes elkötelezettség és hűség a baráti kapcsolat minden fázisában. Az igazi barát többet ad barátjának, mint amit tőle elvár. Jézus és a szentek erre adtak példát. Elégtelenek azok a vélekedések, amelyek az emberi barátságban csak veszélyt látnak. Mind a házasságban, mind az Istennek szentelt cölibátusban élőknek szükségük van barátságra, hogy a szeretetben növekedjenek. Itt is érvényes, amit János evangélista a szeretetről mondott (vö. 1Jn 4,20-21): Ha valaki azt állítja, hogy „Isten a barátom” de „embertestvérem nem”, csak önmagát ámitja. Mert aki nincs barátságban testvérével, akit lát, nem lehet barátságban az Istennel sem, akit nem lát. Ezt a parancsot kaptuk tőle: Aki barátságban van Istennel, legyen barátságban embertestvérével is.